

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ขององค์กรในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนลำพญา จังหวัดนครปฐม

ศิริพร แยมนิล *

(วันรับบทความ : 9 กันยายน 2562 /วันแก้ไขบทความ : 1 ธันวาคม 2562 /วันตอบรับบทความ : 11 ธันวาคม 2562)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กลุ่มตัวอย่างคือ คณะกรรมการที่เข้าร่วมในโครงการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จำนวน 18 คน กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการประกอบด้วย 4 ขั้นตอนคือ 1) การวางแผน เพื่อร่วมกันศึกษาปัญหาและวางแผนการแก้ปัญหา 2) การดำเนินการเพื่อปฏิบัติตามแผนที่ได้ร่วมกันออกแบบไว้ 3) การสังเกตเพื่อร่วมกันบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผลที่ได้ปฏิบัติ และ 4) การสะท้อนผลเพื่อร่วมกันถอดบทเรียนสิ่งที่ได้เรียนรู้ในการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา โดยชุมชนลำพญามีแนวคิดว่าการตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มีความยั่งยืนได้ จะต้องเริ่มที่รากฐานของชุมชน คือการพัฒนาศักยภาพ “คน” เป็นอันดับแรก จึงได้ออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน คือ “โครงการพัฒนาชุมชนลำพญา อย่างยั่งยืน โดยใช้กระบวนการทัศน์ของชุมชน” ผลสะท้อนจากการปฏิบัติการวิจัย คือ การศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน ต้องกลับสู่รากฐานเดิมคือ ต้องให้ชุมชนเป็นแกนกลางในการค้นหาความต้องการของชุมชน และการจัดกิจกรรมในสิ่งที่มีความต้องการของชุมชนนั้นๆ จึงจะสร้างความพอใจและสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ดีที่สุด และจากการวิเคราะห์บทเรียนชุมชนลำพญา ทำให้พบว่าการดำเนินโครงการพัฒนาใดๆควรใช้ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Plan-Act-Observe-Reflect) นอกจากนี้ ควรมีการทำความเข้าใจกับปัญหา ศึกษาสาเหตุของปัญหา และมีการระดมสมองจากผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์และทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีการวางแผน ปฏิบัติตามแผน เพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวม

คำสำคัญ: การวิจัยเชิงปฏิบัติการ/ การส่งเสริมการเรียนรู้/ การศึกษาแบบมีส่วนร่วม/
การพัฒนาที่ยั่งยืน

* รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา อำเภอกุสุมาลย์
จังหวัดนครปฐม 73170 , Email: siriporn.yam@mahidol.ac.th

Action Research to Promote Learning in Participatory Education Management of Organizations in Community: A case study of Lumpaya Community, Nakhon Pathom

Siriporn Yamnill^{*}

(Received Date : September 9, 2019, Revised Date : December 1, 2019, Accepted Date : December 11, 2019)

Abstract

The purpose of this action research was to promote learning in participatory education management of organizations in community. Eighteen committee members of the Lumpaya Community Project on participatory education management of organizations in community were recruited to participate in the study. The action research process included four steps namely 1) Plan: to study the community's problems and plan for solutions; 2) Action: to take actions according to the plan; 3) Observation: to record information and results of the action plan; and 4) Reflect: to share lessons learned during the course of the problem solving actions. The Lumpaya Community conveyed that to sustainably respond to the need of the community, it was necessary to begin at the grass root level. This translated firstly to capacity building of the human resource. Therefore, a learning program was designed along with activities to improve the quality of life of the people under the "Sustainable development of Lumpaya Community using community paradigm". The reflection from the action research was as follows. Participatory education of organizations in community should rely on the original foundation in designating the community as the core in defining the needs of the community and designing the activities in accordance with those needs. This would create satisfaction and yield the best results in people participation. Analysis of the lessons learned in Lumpaya Community demonstrated that any development projects should employ the steps of action research (Plan-Act-Observe-Reflect). Moreover, they should try to understand the problem, identify the cause and organize a brainstorming session among stakeholders to analyze and apprehend the situation. Then the plan was prepared and actions taken in order to solve the problem or improve the existing circumstance for the benefit of the community and the public.

Keywords: Action Research/ Promoting Learning/ Participatory Education/ Sustainable Development

^{*} Associate Professor Dr. ,Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Salaya, Phuttamonthon, Nakhon Pathom, 73170, Email: siriporn.yam@mahidol.ac.th

บทนำ

ปัจจุบันมีความพยายามปฏิรูปการศึกษา โดยมีเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐาน การศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทย และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคมในการ บริหารและการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564) ตลอดจนแผนการ ศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2575) โดยได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็น กรอบในการดำเนินงาน (กัญญภัก อังสุพันธ์โกศล และคณะ, 2562, น. 49-50) และได้กำหนด 6 ยุทธศาสตร์ ดังนี้ 1) ยุทธศาสตร์พัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล 2) ยุทธศาสตร์ผลิต พัฒนาครูคุณภาพและบุคลากรทางการศึกษา 3) ยุทธศาสตร์ผลิตและพัฒนา กำลังคน รวมทั้งงานวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาประเทศ 4) ยุทธศาสตร์การขยาย โอกาสการเข้าถึงบริการทางการศึกษา และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต 5) ยุทธศาสตร์ส่งเสริม การพัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา และ 6) ยุทธศาสตร์พัฒนาระบบการบริหารจัดการ และส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีความเกี่ยวข้องกับ ยุทธศาสตร์ที่ 6 ที่เร่งให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษา รวมทั้งสนับสนุน ทรัพยากรเพื่อการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของรองศาสตราจารย์ วรากรณ์ สามโกเศศ และคณะ (2553) เรื่อง ข้อเสนอทางเลือกระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาวะคนไทยและมี ข้อเสนอที่สำคัญ คือการสร้างเสริมความเข้มแข็งที่ฐานรากที่เป็นของสังคม ซึ่งฐานรากสำคัญที่จะต้องเข้า มามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือสถาบันครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น สถาบันทางศาสนา องค์กรชุมชน เอกชน และองค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรอื่นของประชาชนไทยในชุมชน ผนึก กำลังร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ร่วมกันเติมเต็มการจัดการศึกษา ที่ดำเนินอยู่เพื่อนำไปสู่สภาวะคนไทยทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ด้วยแนวคิดและ ข้อเสนอแนะทางเลือกการจัดการศึกษาดังกล่าว จึงได้มีการจัดทำโครงการนาร่องการจัดการศึกษา แบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนเพื่อสภาวะคนไทย ที่เน้นการสร้างเสริมความเข้มแข็งที่รากฐาน ยึด ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง (ผู้เรียนเป็นสำคัญ) โดยเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อแก้ไขปัญหา และส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง เพื่อให้การศึกษาของคนไทยเป็นการศึกษาที่นำไปสู่การ สร้างสภาวะทั้งด้านกาย จิต สังคม และสติปัญญา โดยมีองค์กรที่เข้าร่วมดำเนินการนาร่องทั้งหมด 36 องค์กร ใน 11 จังหวัด (พินสุดา สิริธรรังศรี, 2557)

ชุมชนลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีประวัติการก่อตั้งตลาดน้ำวัดลำพญาอย่าง ยาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบัน รวมระยะเวลา 20 ปี โดยมีกลุ่มแกนนำที่เป็นคนในชุมชน ที่มีความรักบ้านเกิดและเสียสละทำงานให้ชุมชน ทำให้ตลาดน้ำวัดลำพญาได้มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มที่จะมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป ชุมชนลำพญาสมัครใจเข้าร่วมในโครงการนาร่องการจัด

การศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนครั้งนี้ เนื่องจากคณะกรรมการตลาดน้ำฯ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้สิ่งใหม่และมีความต้องการที่จะพัฒนาตลาดน้ำวัดลำพญาอย่างต่อเนื่อง และเห็นว่าการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจะเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงตัดสินใจเข้าร่วมในโครงการวิจัยนาร่องการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมฯ ในครั้งนี้ และเมื่อสิ้นสุดโครงการ โครงการวิจัยนาร่องการจัดการศึกษาฯ ได้มียกย่ององค์กรที่จัดการศึกษาดีเด่น จากองค์กรที่เข้าร่วมดำเนินการนาร่องทั้งหมด 36 องค์กร ปรากฏว่าชุมชนลำพญา อำเภอ บางเลน จังหวัด นครปฐม เป็นองค์กรที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นองค์กรที่จัดการศึกษาดีเด่นในระดับประเทศ ประเภท ชุมชน ของโครงการนาร่องการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนเพื่อสุขภาวะคนไทย ดังกล่าว บทความนี้จะนำเสนอกระบวนการที่ใช้ในการนาร่องการจัดการศึกษาฯ ของชุมชนลำพญา ซึ่งผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาในกระบวนการจัดการศึกษาของชุมชนลำพญาในครั้งนี้ และได้ให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ ประเวศ วะสี (2547) ที่กล่าวว่า “ระบบการเรียนรู้ใหม่เป็นระบบเปิดและเชื่อมโยง เพื่อการทำเป็น คิดเป็น อยู่ร่วมกันเป็น” ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบการวิจัยเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ที่เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ Zuber-Skerritt (2013) 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Acting) การสังเกต (Observing) การสะท้อนกลับ (Reflecting) มาเป็นกรอบในการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนลำพญา อำเภอ บางเลน จังหวัดนครปฐม ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การจัดการศึกษาที่ยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง (ผู้เรียนเป็นสำคัญ) ด้วยการมีส่วนร่วมและบูรณาการทรัพยากรในท้องถิ่นร่วมกัน บนพื้นฐานของการกระจายอำนาจโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ให้เกิดความเข้มแข็งจากฐานราก ด้วยความร่วมมือขององค์กรในชุมชนทั้งการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมดำเนินงาน ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตาม ประเมินผล และร่วมชื่นชม บนความหลากหลายและสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นและสังคมไทย

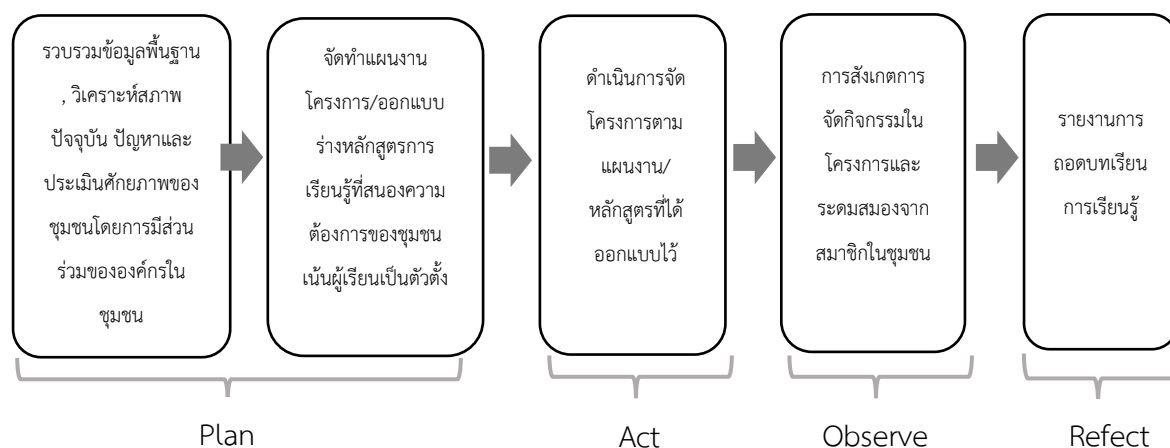
องค์กรในชุมชน หมายถึง องค์กรในชุมชนทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน นักการศึกษา ประชาชน เป็นต้น สำหรับองค์กรในชุมชนลำพญาที่เข้าร่วมในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วยตัวแทนจากองค์กรชุมชน ได้แก่ วัด โรงเรียน โรงพยาบาลประจำตำบล เทศบาล อบต. สภาวัฒนธรรมตำบล กศน. กลุ่มแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น

การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึงรูปแบบหนึ่งของการแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ ที่ทำให้ผู้คนสามารถค้นพบวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเอง โดยการเข้าไปมีส่วนร่วม (engage) กับพลวัตรที่ซับซ้อนในบริบทสังคมต่างๆ โดยรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่ใช้ในการแสวงหาความรู้ที่นอกแบบมาให้เป็นวงจรที่ต่อเนื่อง (Continuing cycles of investigation) เพื่อค้นหาวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งหรือบริบทใดบริบทหนึ่ง อันจะส่งผลให้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของผู้คนที่เกี่ยวข้อง (Stringer, 2014)

กรอบในการดำเนินการวิจัย

โดยที่วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ต้องการนำเสนอการส่งเสริมการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Acting) การสังเกต (Observing) การสะท้อนกลับ (Reflecting) (Zuber-Skerritt, 2013) โดยหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะให้ความสำคัญกับขั้นตอนการสะท้อนกลับค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่การกระทำ (action) จะได้นำมาสะท้อนกลับหรือการทบทวนเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้ดำเนินการได้ลงมือกระทำ ซึ่งการกระทำนี้จะนำมาสู่กระบวนการคิดไตร่ตรอง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้เกิดความเข้าใจยอมรับในมุมมองของคนอื่น เป็นผลให้เกิดการเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การปรับมุมมองความคิดอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Stringer, 2014) สิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้ (How to learn) ที่เหมาะสมกับยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงเช่นในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง สำหรับศึกษานี้ได้นำการถอดบทเรียน (Lesson learn) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สะท้อนการเรียนรู้ (Reflect) ของผู้เข้าร่วมโครงการ หลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงานโครงการแล้ว เพื่อส่งเสริมการคิดทบทวนสิ่งที่ได้ลงมือทำ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อให้มีการนำแนวปฏิบัติที่ดีไปประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่องและหลีกเลี่ยงการทำผิดซ้ำอีกในอนาคต ส่วนขอบเขตเนื้อหาในการจัดการศึกษาสามารถเชื่อมโยงและบูรณาการได้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่มีเนื้อหาสาระทั้งวิชาสามัญ วิชาชีพ สุขภาพ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และความเป็นท้องถิ่นและชุมชน โดยกิจกรรมการเรียนรู้อาจประกอบด้วย การจัดและการพัฒนาหลักสูตร การจัดทำสื่อการเรียนการสอน การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลการดำเนินงานที่สอดคล้องกับกิจกรรม/ลักษณะการศึกษาและการเรียนรู้แต่ละประเภท ซึ่งแนวคิดการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ให้เกิดความเข้มแข็งจากรากฐาน ด้วยความร่วมมือขององค์กรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมจัดการศึกษา เปิดให้มินวัตกรรมบนความหลากหลาย เพื่อเป็นการศึกษาของคนทั้งมวล (พิณสุตา สิริรังศรี, 2557) ดังนั้นจึงสรุปกรอบการวิจัยที่ใช้ในการดำเนินการ ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยทำการศึกษากับคณะกรรมการโครงการชุมชนลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้าร่วมในการปฏิบัติการในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยคณะกรรมการโครงการ ที่เป็นผู้แทนจากเทศบาล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล การศึกษานอกโรงเรียน วัด กลุ่มสตรี กลุ่มรัฐวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาสาสมัคร และตลาดน้ำลำพญา องค์กรละ 2 คน รวม 18 คน และนำขั้นตอนในการวิจัยเชิงปฏิบัติ มาใช้ในการดำเนินการเพื่อส่งเสริมในการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยมีรายละเอียดขั้นตอนในการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน (Plan) เป็นขั้นตอนของการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาและประเมินศักยภาพของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน โดยการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและความต้องการของชุมชน จากนั้นคณะกรรมการโครงการมีการวางแผนร่วมกัน เพื่อจัดทำแผนงานโครงการและออกแบบร่างหลักสูตรการเรียนรู้ 5 โครงการที่สนองความต้องการของชุมชน และเน้นผู้เรียนเป็นตัวตั้ง
2. การดำเนินการ (Act) เป็นขั้นตอนการดำเนินการจัดโครงการตามแผนงาน/หลักสูตรที่ได้ออกแบบไว้ โดยมีการกำหนดผู้รับผิดชอบ การแบ่งงานกันทำตามโครงการย่อยที่กำหนดไว้ในแผนงาน
3. การสังเกต (Observe) คณะผู้วิจัยเก็บบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผลการปฏิบัติตามแผนงาน และสังเกตการณ์ พฤติกรรมการเรียนรู้ของคณะกรรมการโครงการ
4. การสะท้อนกลับ (Reflect) การจัดตั้งคณะทำงานโดยคัดเลือกตัวแทนโครงการละ 2 คน จำนวน 5 โครงการรวม 10 คน เพื่อทำหน้าที่สังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้เรียน ให้ความสนใจ ความพึงพอใจ การมีส่วนร่วม และเมื่อเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้จัดให้มีการประชุมเพื่อให้คณะกรรมการทั้ง 10 คน เพื่อถอดบทเรียนและสะท้อน เกี่ยวกับความคาดหวัง สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมโครงการ แผนงานในอนาคตและปัจจัยความสำเร็จและล้มเหลว เป็นต้น ได้ใช้คำถามในการถอดบทเรียน ดังนี้

- 1) สิ่งที่ท่านได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมโครงการการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน
- 2) ปัจจัยที่ทำให้กิจกรรมในโครงการฯ ประสบความสำเร็จและล้มเหลว
- 3) แผนงานในอนาคต สิ่งที่น่าทำหรือสิ่งที่ยากต่อการทำในอนาคต
- 4) ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหากมีการดำเนินการโครงการฯ ลักษณะนี้อีก
- 5) ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยรายงานผลการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

1. **ผลของการวางแผน (Plan)** ในขั้นตอนของการวางแผนผู้วิจัยได้ทำงานร่วมกับชุมชนลำพญา โดยได้เชิญผู้แทนองค์กรทุกภาคส่วน ภาคส่วนละ 2 คน ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล การศึกษานอกโรงเรียน โรงเรียนวัดลำพญา กลุ่มสตรี กลุ่มรัฐวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาสาสมัคร และคณะกรรมการตลาดน้ำลำพญา จำนวน 18 คน ประชุมระดมสมอง ในประเด็นต่อไปนี้

1.1 **ค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน** ผลจากการประชุมได้วิเคราะห์ปัญหาและสรุปความต้องการของชุมชนได้ดังนี้ 1) ปัญหาด้านการบริหารจัดการในตลาดน้ำวัดลำพญา 2) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม 3) ปัญหาด้านการศึกษา 4) ปัญหาด้านสังคมสุขภาพอนามัย และ 5) ปัญหาด้านวัฒนธรรม และได้ดำเนินการสำรวจชุมชน เพื่อค้นหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนในปัญหาทั้ง 5 ประเด็นข้างต้น พบความต้องการของชุมชนลำพญา ดังนี้

- 1) ต้องการแก้ไขปัญหาคาไม่เข้าใจไม่โปร่งใส ในการบริหารจัดการของตลาดน้ำวัดลำพญา
- 2) ต้องการสร้างจิตสำนึกในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเกิดการเกื้อกูลกันในชุมชน
- 3) ต้องการให้ชุมชนเป็นสถานที่ปลอดภัย ห่างไกลยาเสพติด
- 4) ต้องการให้มีการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนทุกรูปแบบทั้งในระบบและนอกระบบ
- 5) ต้องการกำหนดและพัฒนาอัตลักษณ์ของตลาดน้ำวัดลำพญา เพื่อให้ตลาดน้ำอยู่คู่กับชุมชนลำพญาอย่างยั่งยืน

1.2 **ออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน** เมื่อทราบปัญหาและความต้องการแล้ว จึงร่วมกันจัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนลำพญา โดยมีแนวคิดว่าจะต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน และมีความยั่งยืน โดยจะต้องเริ่มที่ฐานของชุมชนคือ “คน” เป็นอันดับแรก ดังนั้น จึงนำผลการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนดังกล่าวข้างต้น มาจัดทำเป็นโครงการชื่อ “พัฒนาชุมชนลำพญาแบบยั่งยืน โดยใช้กระบวนการทัศนชุมชน” ประกอบด้วย 5 โครงการย่อย ดังนี้

1) โครงการให้ความรู้การบริหารจัดการตลาดน้ำวัดลำพญา เพื่อสร้างความเข้าใจ ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตลาดน้ำวัดลำพญา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่สร้างเศรษฐกิจชุมชน แก่ผู้ค้าและประชาชนที่สนใจ

2) โครงการส่งเสริมการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันและถ่ายทอดให้ผู้อื่น เป็นการเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้ ลดค่าใช้จ่าย และเกิดการเรียนรู้ที่ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงและพลังงานทดแทน

3) โครงการจัดตั้งชมรม/กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำในประชาชนและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน ตั้งกลุ่มเยาวชนจิตอาสา

4) โครงการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน เพื่อส่งเสริมสุขภาพในกลุ่มผู้ประกอบการอาหารและผู้ค้า กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเด็กและเยาวชน ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมแม่น้ำและการบริหารจัดการขยะในชุมชน

5) โครงการกำหนดอัตลักษณ์ของตลาดน้ำวัดลำพญา เพื่อเรียนรู้และค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่กับการรักษาตัวตนของชุมชน

จากโครงการทั้งห้าข้างต้น ได้ถูกแปลงเป็นหมวดวิชาโดยแบ่งการเรียนรู้ออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ระยะเข้าใจ ผู้เข้าร่วมโครงการจะต้องเรียนรู้หลักการ องค์ความรู้ ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนให้เข้าใจก่อน แล้วจึง เป็นช่วงที่ 2 ระยะเข้าใจและการพัฒนา คือ การปฏิบัติจริงเพื่อเปลี่ยนแปลงให้เข้าถึงและเกิดการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ต่อไป กิจกรรมการพัฒนาในแต่ละโครงการย่อยของชุมชนลำพญา สามารถสรุปได้ดังนี้

1) โครงการให้ความรู้การบริหารจัดการตลาดน้ำวัดลำพญา มีดังนี้ (1) อบรมให้ความรู้ใน 5 หมวดวิชา (หมวดการเรียนรู้การบริหารงานของ ตลาดน้ำวัดลำพญา) (2) เข้าร่วมกิจกรรมลดรายจ่าย ส่งเสริม รายได้ ชุมชนพอเพียง ซึ่งเป็นการเสริมศักยภาพผู้เรียน (3) อบรมผู้ประกอบการด้านอาหาร สะอาดรสชาติอร่อย อนามัยผู้ค้า (4) กิจกรรมตรวจสอบคุณภาพของอาหารตามหลักการของอาหารปลอดภัย

2) โครงการส่งเสริมการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน มีดังนี้ (1) อบรมให้ความรู้ใน 5 หมวดวิชา (หมวดการเรียนรู้การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของในชุมชน) (2) กิจกรรมลดรายจ่าย ส่งเสริมรายได้ ชุมชนพอเพียง อบรมให้ความรู้การทำก๊าซชีวภาพแบบถังนอน การทำเครื่องสูบน้ำพลังกล การเลี้ยงไส้เดือนคอนโดอย่างง่าย การเพาะเห็ดคอนโด การเลี้ยงกบคอนโด (3) ทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและพลังงานทดแทน โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัย

3) โครงการจัดตั้งชมรม/กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน มีดังนี้ (1) อบรมให้ความรู้ใน 5 หมวดวิชา (หมวดการเรียนรู้การส่งเสริมภาวะ ผู้นำและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย) (2) การสร้างกลุ่มเครือข่ายและองค์กร ผ่านทางกิจกรรมลดรายจ่าย ส่งเสริม รายได้ ชุมชนพอเพียง โดยสำรวจ องค์กรและรวบรวมกลุ่มต่างๆ ในตำบลที่มีการรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมมาถ่ายทอดความรู้และทักษะ การสร้างอาชีพเสริม (3) จัดตั้งชมรม/กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ซึ่งได้มีการตั้งกลุ่มจิตอาสา ได้แก่ กลุ่ม WE LOVE ทำจิ้น เป็นเยาวชนมัคคุเทศก์ของตลาดน้ำวัดลำพญา นอกจากนี้มีกลุ่ม เยาวชนทั่วไปให้ความสนใจจึงได้รวมตัวกันก่อตั้งเป็น กลุ่มเยาวชนรักษาลำพญา

4) โครงการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน มีดังนี้ (1) อบรมให้ความรู้ใน ๕ หมวดวิชา (หมวดการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมกับชีวิตประจำวันของชุมชน) (2) การออกกำลังกายใน ผู้สูงอายุและให้ความรู้ด้านโภชนาการเพื่อพิชิตอ้วนพิชิตพุงและตรวจสุขภาพวัดความดัน ร่วมจัดกับ กิจกรรมลดรายจ่าย ส่งเสริม รายได้ ชุมชนพอเพียง (3) อบรมผู้ประกอบการด้านอาหาร (4) อบรม เรื่องสุขภาวะของผู้ค้า (5) กิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะในชุมชน จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในเรื่องสุขภาวะและวิถี ชีวิตพอเพียงที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ลำพญา อบรมให้ความรู้เรื่องการออกกำลัง กายท่าต่าง ๆ การปลูกพืชผักสมุนไพรพื้นบ้านปลอดสารพิษและทำแปลงผักสาธิต อบรมการทำก๊าซชีวภาพใช้เองมีการสร้างและติดตั้งถังก๊าซไว้ใช้จริงที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลลำพญา อบรมการผลิตสมุนไพรแปรรูปไว้ใช้เอง (6) การรณรงค์ให้รักแม่น้ำท่าจิ้น โดยทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่ม WE LOVE ทำจิ้น (7) การบริหารจัดการขยะในชุมชน ได้แก่ ให้ความรู้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ และการนำของเหลือประดิดฐ์เป็นของใช้แก่ โรงเรียนวัดลำพญา และโรงเรียนวัดเวฬุ วนาราม จัดนิทรรศการขยะรีไซเคิ้ล (จัดร่วมกับกิจกรรมลดรายจ่ายส่งเสริมรายได้ ชุมชนพอเพียง) จัดตั้งธนาคารขยะในโรงเรียน จัดประกวดสิ่งประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้

5) โครงการกำหนดอัตลักษณ์ของตลาดน้ำวัดลำพญา มีดังนี้ (1) อบรมให้ความรู้ใน 5 หมวดวิชา (หมวดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์) (2) กิจกรรมลดรายจ่าย ส่งเสริม รายได้ ชุมชนพอเพียง ส่งเสริมอาชีพวิถีไทยที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการสอนและสาธิต การแกะสลักผัก ผลไม้ การแกะสลักไม้ การพับใบเตย การสานพัด การสานตะกร้าจากทางมะพร้าว การประดิษฐ์ดอกไม้ (3) กิจกรรมตลาดน้ำส่งเสริมอาชีพ ซึ่งเป็นการสร้างอัตลักษณ์ตลาดน้ำที่ส่งเสริม อาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่น (4) กิจกรรมพัฒนาอัตลักษณ์ของตลาดน้ำวัดลำพญา ผู้ค้าร่วมกันกำหนดการ แต่งกายผู้ค้า ตั้งชื่อแพ ชื่อโซนค้า กำหนดบริเวณติดป้าย จัดประกวดคำขวัญค้นหาอัตลักษณ์ของ ตลาดน้ำวัดลำพญา

2. ผลของการดำเนินการ (Act)

คณะกรรมการแกนนำ ได้ดำเนินการตามแผนที่วางไว้ โดยดำเนินการจัดการเรียนการสอน โครงการทั้ง 5 โครงการ โดยกลุ่มเป้าหมายมี 300 คน ได้แก่ 1) ผู้ค้าในตลาดน้ำ 150 คน 2) ประชาชนทั่วไป 150 คน ประกอบด้วย ครูอาจารย์ นักเรียน ผู้สูงอายุ ประชาชนทั่วไป พบว่า กลุ่มเป้าหมายหรือผู้เรียนมีความหลากหลายอย่างมากซึ่งเป็นสิ่งท้าทาย ทำให้ต้องมีการจัดการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมที่หลากหลายปรับให้เหมาะสมตามบริบทของผู้เรียน โครงการจึงได้กำหนดวิธีการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มให้แตกต่างกันโดยเน้นผู้เรียนเป็นหลักและจัดศึกษาตามอัธยาศัย โดยกลุ่มผู้ค้าใช้วิธีการอบรมและศึกษาจากสื่อวีดิทัศน์ กลุ่มชาวบ้านใช้วิธีศึกษาจากสื่อวีดิทัศน์และการตอบแบบสอบถามและการแสดงความคิดเห็น ส่วนกลุ่มเยาวชนใช้วิธีการอบรมและฝึกทักษะในการทำงานจริง พบว่าผู้เรียนที่เป็นกลุ่มประชาชนทั่วไปในชุมชนให้ความสนใจเรียนรู้ ส่วนผู้เรียนที่เป็นกลุ่มผู้ค้าไม่มีเวลาหรือมีเวลาจำกัดแค่ช่วงวันเสาร์ – อาทิตย์ ผู้รับผิดชอบโครงการแก้ไขปัญหานี้โดยแจกใบงานสรุปการเรียนรู้ให้แก่ผู้ค้าในวันเสาร์ และนำมาส่งคืนในวันอาทิตย์ มีการให้ความรู้โดยการใช้เสียงตามสาย และให้ความรู้โดยการจัดบุคลากรช่วยในการเรียนรู้เพิ่มเติม และที่สำคัญให้ผู้เรียนแบ่งเป็นกลุ่มย่อยเพื่อร่วมกันเรียนรู้ แสดงความเข้าใจและความคิดเห็นในสาระที่ได้เรียนรู้ ทุกสัปดาห์ต่อเนื่องกันมา และจากวิธีนี้เป็นการส่งเสริมภาวะผู้นำเกิดความโดดเด่นในตัวบุคคลขึ้นอย่างเห็นชัดเจน และสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นตัวแทนประสานงานของผู้ค้ากับคณะกรรมการบริหารตลาดน้ำได้นอกจากนี้ ยังจัดให้มีระบบพี่เลี้ยงช่วยเหลือให้คำแนะนำซึ่งก็เป็นกลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นลูกหลาน แก่กลุ่มผู้เรียนซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ที่เรียนรู้เข้าใจได้ซ้ำทำให้เกิดสัมพันธภาพอันดีและการยอมรับตัวบุคคลที่มีความสามารถโดยไม่ยึดติดที่วัยวุฒิ และมีการจัดระบบให้มีชั่วโมงพบอาจารย์ที่ปรึกษาประจำวิชาทุกวันอาทิตย์อีกด้วย

3. ผลของการสังเกต (Observe)

3.1 ผลของการสังเกตการณ์ การจัดการกิจกรรมในโครงการ จุดเด่นการดำเนินกิจกรรมของชุมชนลำพญาที่มีความน่าสนใจอยู่ที่มีการบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละโครงการย่อยให้มีการดำเนินการร่วมกันและส่งเสริมเกื้อหนุนกัน ดังนี้

3.1.1 การทำกิจกรรมในกระบวนทัศน์หนึ่งจะตอบสนอง หรือส่งเสริมอีกกระบวนทัศน์ของชุมชนลำพญา เช่น การอบรมผู้ประกอบการด้านอาหารและสุขภาวะ ตอบสนองต่อโครงการให้ความรู้การบริหารงานของตลาดน้ำวัดลำพญาและโครงการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมกับชีวิตประจำวันของชุมชน

3.1.2 มีการทำกิจกรรมที่จับคู่ทำงานร่วมกัน เช่น การจัดตั้งกลุ่มเยาวชน WE LOVE ทำจีน ตามโครงการการสร้างภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ทำงานร่วมกับโครงการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมกับชีวิตประจำวันของชุมชน ในการรณรงค์ให้รักแม่น้ำทำจีน

3.1.3 กิจกรรมมีการจัดการร่วมกัน เช่น การอบรมให้ความรู้ใน 5 หมวดวิชาของทุกโครงการ โดยใช้สื่อคัดสรรและแบบบันทึกรายบุคคล มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากนี้ทุกโครงการย่อยมีการจัดกิจกรรมร่วมกันที่ตลาดน้ำวัดลำพญา เช่น กิจกรรมลดรายจ่าย ส่งเสริม รายได้ ชุมชนพอเพียง การดำเนินการดังกล่าวนอกจากจะช่วยลดภาระงาน เวลา และประหยัดทรัพยากรได้เป็นอย่างมาก ยังเป็นการกระตุ้นให้โครงการมีความน่าสนใจยิ่งขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้เป็นการเปิดโอกาสการเรียนรู้ให้แก่สังคมในวงกว้าง คือนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวที่ตลาดน้ำวัดลำพญาได้เรียนรู้ร่วมกันด้วย

3.2 ผลของการสังเกตการณ์ระหว่างการประชุมของสมาชิกชุมชน ได้ค้นพบศักยภาพของกลุ่มคณะทำงาน ชุมชนลำพญามีการสร้างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เครือข่ายภายในชุมชนผ่านทางคณะกรรมการโครงการมาจากกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในตำบล เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน โรงเรียน วัด กลุ่มสตรี กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น มีการแบ่งงานมอบหมายความรับผิดชอบชัดเจนทำให้เกิดความคล่องตัวและทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วม ส่วนเครือข่ายภายนอกชุมชนได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชในเรื่องสื่อวีดิทัศน์ คัดสรรตามความต้องการของชุมชน และจากการสังเกตในเบื้องต้น พบว่าคณะกรรมการโครงการที่มาจากกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ มีความยินดีและมีความสุข ที่ได้มีส่วนร่วมในการคิด และได้ทำในสิ่งที่มีความต้องการและความปรารถนาของท้องถิ่น พบว่า ทุกครั้งที่มีการระดมความคิดและการมีส่วนร่วมของบุคคลทุกภาคส่วนจะทำให้เกิดพลังความคิด และเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ให้แก่ชุมชนเสมอ

4. ผลของการสะท้อน (Reflect)

เมื่อการดำเนินโครงการสิ้นสุดลง ผู้วิจัยได้จัดให้มีการประชุมเพื่อให้คณะกรรมการถอดบทเรียน และสะท้อน เกี่ยวกับความคาดหวัง สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมโครงการ แผนงานในอนาคตและปัจจัยความสำเร็จและล้มเหลว เป็นต้น สรุปผลการถอดบทเรียนพบมีการสะท้อนว่า

4.1 การทำโครงการต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก โดยที่การทำกิจกรรมที่เป็นความต้องการของชุมชน ได้สร้างความพึงพอใจและสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากที่สุด เพราะสิ่งนี้เป็นผลประโยชน์ร่วมที่ชุมชนจะได้รับเหมือนกัน และไม่จำเป็นต้องทำสิ่งใหม่แต่ทำสิ่งเดิมที่มีอยู่แล้วพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นก็ได้ แม้ว่าการค้นหาความต้องการของชุมชนจะเป็นการเพิ่มขึ้นตอนการทำงานแบบเดิมที่หน่วยงานราชการคุ้นชินก็ตาม แต่ก็เป็สิ่งที่ควรจะทำ ทั้งนี้ ผู้ร่วมโครงการสะท้อนว่า

“ เคยทำงานลักษณะนี้ ทำงาน อบต. แต่ปกติก็ไม่ทำอย่างนี้ ทำตามหนังสือคำสั่ง ถ้าทำในสิ่งประชาชนต้องการ เขาจะให้ความร่วมมือด้วย”

นอกจากนี้ยังสะท้อนเทคนิคการทำงานกับชุมชน ว่าจะต้องมีการเข้าหาเข้าถึงชุมชน พบปะพูดคุย เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นชาวบ้านให้มาก ให้ความเป็นกันเอง เข้าใจธรรมชาติของ ชุมชนนั้น ๆ ติดต่อหรือขอความร่วมมือให้จัดในเวลาชาวบ้านคือหลังที่ชาวบ้านเสร็จจากการประกอบ อาชีพไม่ใช่เวลาราชการ โดยได้ให้ข้อมูลว่า

“เข้าไปพูดคุยด้วยบ่อย ๆ เข้าถึง เข้าหาชุมชนให้มาก ศึกษาคนในพื้นที่เป็น อย่างไร ต้องเข้าใจธรรมชาติและบริบทชุมชน ”

4.2 การทำงานเป็นทีมเป็นกลยุทธ์ของความสำเร็จ ผู้เข้าร่วมโครงการสะท้อนว่าการทำงาน เป็นทีมเป็นสิ่งสำคัญมากในการทำงานร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ต้องมีการจัดการวางแผน แบ่งหน้าที่ มีการทำงานร่วมกัน มีการพูดคุยประสานงานกันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทีมงานมี ความเข้มแข็ง มีจิตอาสา เสียสละ อดทนทุ่มเทเป็นอย่างมาก ทำให้กลุ่มเกิดความเห็นใจ มีความรักเอื้อ ออาทรช่วยเหลือกันในทีมงาน มีความเข้าใจกัน เกิดความรักความสามัคคีภายในทีมงาน มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน แม้หากมีปัญหาอุปสรรคใด ก็หาทางแก้ไขปัญหา การทำอะไรทำให้จริงจัง ทำด้วยใจ สามารถสร้างให้เกิดพลังชุมชนขึ้นขยายวงกว้างได้ และการสื่อสารเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การ ทำงานเป็นทีมมีประสิทธิภาพ ดังที่ผู้ร่วมโครงการได้กล่าวว่า

“คณะกรรมการมีเวลาไม่ตรงกันที่จะประชุมก็อาศัยพูดคุยกันทางโทรศัพท์ ใช้ วิธีการสื่อสารหลายวิธี แบ่งงานกันรับผิดชอบ มันก็เร็วขึ้น”

นอกจากนั้น คณะทำงานได้เรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม/ ทีมงาน และระดับองค์กร และได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า

“ได้ประสบการณ์ ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลายกับหลาย กลุ่ม ได้เห็นความร่วมมือกัน ได้ความสัมพันธ์ในคณะทำงานและ ชุมชน มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ได้เรียนรู้การทำงานซึ่งกันและกัน ได้เข้าใจเพื่อนร่วมงาน”

4.3 การเสริมสร้างศักยภาพ การทำงานเป็นทีมทำให้ศักยภาพของคนในชุมชน มนุษย์ทุก คนมีศักยภาพในตนเอง เพียงแต่ขาดโอกาส การให้ความสำคัญ การสนับสนุนให้ทำงานเพื่อชุมชน

“เกิดความโดดเด่นในตัวบุคคลที่ไม่ใช่แกนนำ การเรียนแบบแบ่งกลุ่มทำให้เกิด การพัฒนาในตัวผู้เรียนที่เป็นผู้ด้อย ให้ความกล้าแสดงออก เห็นแว้วมีความเป็น ผู้นำ มีการพัฒนา สามารถเป็นตัวแทนกลุ่มพูดคุยกับคณะกรรมการได้”

4.4 การพัฒนาคนเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ชุมชนจะเข้มแข็งและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ต้องเริ่มที่รากฐานของชุมชน คือ การพัฒนาศักยภาพ “คน” เป็นลำดับแรก การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเองซึ่งต้องมีการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนดำเนินการหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องส่งเสริมประชาชนให้มีภาวะผู้นำ มีจิตสาธารณะ เห็นความสำคัญของการทำงานแบบมีส่วนร่วม รู้จักการทำงานเป็นทีมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ดังที่คณะทำงานได้สะท้อนว่า

“ชาวบ้านมีความต้องการที่จะตั้งกลุ่มอาชีพเสริมต่าง ๆ ในชุมชน แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร หรือไม่สามารถตั้งขึ้นได้ ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่มาจากไม่มีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง ไม่มีเครือข่ายที่จะเชื่อมโยงการจำหน่ายผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง จึงไม่มีความก้าวหน้าในธุรกิจของกลุ่มต่าง ๆ ดังนั้น หากจะเพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้มแข็ง ก็จะต้องมีการพัฒนาตัวบุคคลให้มีประสิทธิภาพ มีภาวะผู้นำ เห็นความสำคัญของการทำงานเป็นทีมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน”

ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

เสี่ยงสะท้อนเกี่ยวกับความสำเร็จที่เกิดขึ้นมีหลายปัจจัยด้วยกัน คือ 1) การมีผู้นำและแกนนำชุมชนที่เข้มแข็ง มีความรู้ความสามารถ มีจิตอาสา เป็นคนพื้นที่ เป็นผู้นำที่เป็นโดยธรรมชาติและเป็นทางการ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชาวบ้านให้ความร่วมมือด้วยดีในการเข้าร่วมกิจกรรม แต่จะให้ชาวบ้านสนับสนุนนั้นก็ต้องมีการเข้าถึง เข้าหา พูดคุย ทำโครงการที่ตรงความต้องการ ไม่จำเป็นต้องทำสิ่งใหม่ เพียงแต่ทำของเดิมที่มีให้ดีขึ้นก็ได้ 3) การแสวงหาเครือข่ายและดึงพลังคนรุ่นใหม่เข้าร่วมงาน ทั้งเครือข่ายที่เป็นบุคคลและเครือข่ายที่เป็นองค์กร สถาบัน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และ 4) มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมซึ่งกัน

ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข ที่พบ คือ 1) บุคลากรทำงาน มีภาระงานมาก มีเวลาไม่ตรงกัน แก้ไขปัญหาโดยใช้การประชุมกลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการ และใช้การประชุมทางโทรศัพท์ นอกจากนี้ มีบุคลากรทำงานน้อยส่งผลให้ขาดการเตรียมการในการทำกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร แก้ไขปัญหาโดยมีการประชุมเตรียมการทุกขั้นตอน แบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบให้เพียงพอ 2) ความหลากหลายของกลุ่มผู้เรียนและวิธีการเรียนรู้ พบว่าผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมสามารถเรียนรู้ได้แต่อาจจะช้า เนื่องจากปัญหาด้านอายุ พื้นฐานการศึกษา เวลา ฐานะทางเศรษฐกิจ และอาชีพ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้โดยเฉพาะการเรียนรู้ในวัยผู้ใหญ่ ซึ่งก็ได้ปรับวิธีการเรียนให้เหมาะสม

นอกจากนั้นหลังจากจบโครงการนำร่องการจัดการศึกษา ในครั้งนี้ ชุมชนลำพญา มีแผนงานที่จะดำเนินการต่อยอดโครงการ เช่น การสร้างอัตลักษณ์แก่ตลาดน้ำวัดลำพญา โดยจัดร่วมกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านซึ่งตั้งอยู่บริเวณในวัดลำพญา ธนาคารขยะรีไซเคิล ส่งเสริมปลูกต้นไม้ทุกบ้าน การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ในการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในครั้งนี้ พบว่าสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ประสบการณ์การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ ใน 4 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Acting) การสังเกต (Observing) และการสะท้อนกลับ (Reflecting) ซึ่งที่มาของความรู้เกิดจากค้นหาปัญหาของชุมชน การตั้งคำถาม และระดมสมองแก้ปัญหา ซึ่งในแต่ละขั้นตอนต้องมีการประชุมปรึกษาหารือ ผ่านกระบวนการคิดอย่างไตร่ตรอง มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รวมทั้งมีการสะท้อนกลับหรือทบทวนเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้ร่วมโครงการได้ลงมือกระทำ ทำให้เกิดมุมมองของการแก้ไขปัญหาและการต่อยอดความคิดอย่างสร้างสรรค์

สำหรับแนวคิดการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนลำพญา ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดจากการสังเคราะห์แนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิและผลการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเรื่องข้อเสนอทางเลือกระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับสุขภาวะของคนไทย (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2553) และหลักการจัดการศึกษาเพื่อมวลชน (Education for all) (ประเวศ วะสี, 2547) ที่ว่าการศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เอาชีวิตเป็นตัวตั้งมากกว่าเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ว่าใครก็ตามทุกคน ทุกองค์กร ทุกสถาบันมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ที่มีความเชื่อมโยงกับท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวม และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในที่นี้คือการศึกษาต้องตอบโจทย์ความต้องการของประชาชน และประชาชนควรมีส่วนร่วมในการบูรณาการทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกัน ด้วยความร่วมมือขององค์กรในชุมชนทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในทุกกระบวนการ ได้แก่ การวางแผน การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การดำเนินงาน การติดตามประเมินผล ตลอดจนการถอดบทเรียนการเรียนรู้ร่วมกัน บทเรียนที่ผู้เข้าร่วมโครงการสะท้อนออกมา เป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้ทราบว่าหลักการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการบูรณาการทรัพยากรในท้องถิ่น บนพื้นฐานของการกระจายอำนาจ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ทำให้ชุมชนและประชาชนที่เข้าร่วมได้รับประโยชน์จากโครงการโดยตรง เนื่องจากมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในท้องถิ่นเอง ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความพึงพอใจในการเรียนรู้ร่วมกัน และการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ทำให้ประชาชนกล้าคิด กล้าแสดงออก และทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเอง ทำให้ชุมชนมีความสุข เกิดการเรียนรู้ การพัฒนาตน ชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืนในอนาคต

และทำให้ทราบว่าการปฏิบัติจริง (Action) และการสะท้อนความรู้และความคิดจากประสบการณ์การปฏิบัติจริง (Reflection) เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของผู้ร่วมโครงการ ข้อค้นพบดังกล่าว มีความสอดคล้องกับผลการดำเนินโครงการแบบมีส่วนร่วมในทำนองเดียวกันของชุมชนเทศบาลตำบลหนองล่อง จังหวัดลำพูน ที่เมื่อได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติในกระบวนการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการตามแผน และร่วมติดตามสะท้อนผลการดำเนินงานร่วมกันจนนำไปสู่การแก้ปัญหาครอบครัวและเยาวชนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กาญญา ปาลี, 2555) และสอดคล้องกับงานวิจัยกระบวนการพัฒนาการสร้างเสริมสุขภาพชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ที่พบว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้าใจความต้องการของชุมชนในการสร้างเสริมสุขภาพ การได้รับความรู้ทำให้ชุมชนสามารถวางแผนแนวคิดและแนวทางในการพัฒนาสุขภาพของชุมชนได้ อันนำไปสู่การวางแผนขั้นตอนในการดำเนินงาน และสามารถยับยั้งการสร้างต้นแบบในการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และกระบวนการดังกล่าวสร้างให้เกิดความมั่นใจ กล้าคิด กล้าทำในชุมชน และความสำเร็จเล็กๆ จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในอนาคต (รัถยา พละศึก, เบญจวรรณ ถนอมขยธวัช และ ดลปัทม์ ทรงเลิศ, 2561)

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบว่าการวางแผนและออกแบบในโครงการใดๆ ควรให้ความสำคัญกับการวางแผนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในทุกกระบวนการ งานวิจัยเชิงปฏิบัติการ การจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนลำพูน ได้มีการออกแบบให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย เริ่มจากการวิเคราะห์หาความต้องการของชุมชน จัดทำแผนงาน/ออกแบบหลักสูตร การดำเนินการตามแผนงาน การเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ทบทวนและแลกเปลี่ยนความเห็นในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการทำงาน เป็นผลให้เกิด “วงจรการเรียนรู้” เป็นผลให้การทำงานอย่างมีส่วนร่วม และการบูรณาการทรัพยากรในท้องถิ่นร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ การพัฒนาตน ชุมชนและประเทศชาติอย่างยั่งยืนในอนาคต

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1. จากการวิเคราะห์บทเรียนจากกรณีศึกษา ชุมชนลำพูน ทำให้พบว่า การดำเนินโครงการพัฒนาใดๆควรใช้ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Plan-Act-Observe-Reflect) และควรมีการทำความเข้าใจกับปัญหา ศึกษาสาเหตุของปัญหา และมีการระดมสมองจากผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์และทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และวางแผน ปฏิบัติตามแผน เพื่อการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

2. ข้อคิดที่สำคัญที่ได้จากการวิจัยนี้คือ การทำโครงการต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก จึงจะทำให้เกิดประโยชน์ ประชาชนพอใจและเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับโครงการ ดังนั้นในการทำโครงการพัฒนาใดๆ ควรมีการค้นหาความต้องการของชุมชนก่อน โดยการเข้าไปพบปะพูดคุย รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจบริบทของชุมชนนั้นๆ อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1. ชุมชนลำพญาเป็นตัวอย่างของการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืน ดังนั้นภาครัฐควรมีนโยบายให้โครงการต่างๆ ให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างสังคมและชุมชนแห่งการเรียนรู้ และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน
2. การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และเอาธรรมาภิบาลกับกิจกรรมสาธารณะ ตลอดจนมีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ ดังนั้นภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน และท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้นำด้านต่างๆ และทักษะการสร้างเครือข่ายเพื่อให้ร่วมกันผลักดันนโยบายสาธารณะในประเด็นที่สนใจในพื้นที่ของตนเอง
3. ควรมีนโยบายให้หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำ และอำนวยความสะดวก และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ให้ชุมชน หรือท้องถิ่น สามารถจัดการตนเอง แก้ปัญหาและพัฒนาตนเองได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กาญจนา ปาลี. (2555). การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน พัฒนาสุขภาวะของคนไทยได้อย่างไร. ใน พิณสุตา สิริธรรังศรี. (บรรณาธิการ). *การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรใน ชุมชน: ประสบการณ์เรียนรู้จากการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 26-33.
- กัญญาภัค อังสุพันธ์โกศล กานต์ชนก พรหมทา ชัยวัฒน์ พนมวรชัย ดวงกมล โถทอง และธีรังกูล วรบำรุงกุล (2562). อำนวยการบริหารการศึกษาในยุคไทยแลนด์ 4.0. *Veridian E-Journal, Silpakorn University, 11(1)*, (มกราคม – เมษายน), 38-54.
- ภักดี รัตนมุขย์. (2561). *Thailand 4.0 ตอบโจทย์ประเทศไทย?*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- รติยา พละศึก เบญจวรรณ ถนอมชยวัช และ ดลปภัฏ ทรงเลิศ. (2561). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: กระบวนการพัฒนาการสร้างสรรค์สุขภาพชุมชนอย่างมีส่วนร่วม. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 5(1)*, 211-223.
- วรารณ สามโกเศศ และคณะ. (2553). *ข้อเสนอทางเลือกระบบการศึกษาที่เหมาะสมกับสุขภาวะคนไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

- พิณสุตา สิริธรรังศรี. (2557). การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาโครงการนำร่องการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชนเพื่อสุขภาวะคนไทย. พินสุตา สิริธรรังศรี (บรรณาธิการ). *การศึกษานานราก การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน: แนวคิดสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: DPU Coolprint มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- McNiff, J. (2013). *Action research 3rd eds*. London: Routledge.
- Office of the National Economic and Social Development Board (NESDB) (2018). *Summary: The twelfth National Economic and Social Development Plan (2017-2021)*. Bangkok: NESDB.
- Stringer, E.T. (2014). *Action research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Zuber-Skerritt, O., Wood, L., & Dick, B. (2013). Action Research for Sustainable Development in a Turbulent World: Reflections and Future Perspectives. *ALAR Journal*, 18(2), pp.184–203.